



Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο: Προτερήματα, ευκαιρίες, κίνδυνοι

Λέανδρος Ζωίδης - 05/05/2025

Εικόνα 1: Άποψη της βραβευθείσας πρότασης επέκτασης από την Οδό Πατησίων (Πηγή: <https://davidchipperfield.com/>)

Η βραβευθείσα πρόταση των γραφείων David Chipperfield και Αλέξανδρου Τομπάζη παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα, τα οποία μπορούν να εντοπιστούν σε πολλά επίπεδα: ως προς την ανάδειξη των σημαντικών εκθεμάτων, ως προς το ίδιο το κτίριο, ως προς τη σχέση του με την πόλη και δευτερογενώς ως προς την αρχιτεκτονική εκπαίδευση στα ελληνικά πολυτεχνεία και τον τρόπο που ασκείται γενικά η αρχιτεκτονική στην Ελλάδα.

Η ανάγκη επέκτασης του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου συζητείται εδώ και πάνω από είκοσι πέντε χρόνια. Το Μουσείο διαθέτει τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς θησαυρούς στην Ελλάδα και από τους

σημαντικότερους στον κόσμο, ενώ οι χώροι του υφιστάμενου νεοκλασικού κτιρίου είναι σχετικά περιορισμένοι για την έκθεσή τους σύμφωνα με τις σύγχρονες μουσειολογικές απόψεις. Το υφιστάμενο κτίριο σχεδιάστηκε στα τέλη του 19ου αιώνα και υπήρξε το πρώτο κτίριο στην Ελλάδα που σχεδιάστηκε εξ αρχής για μουσείο. Είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής και ένα από τα εμβληματικά νεοκλασικά κτίρια αυτού του μεγέθους που βρίσκονται στο κέντρο της Αθήνας, μαζί με το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, τη Βιβλιοθήκη, το Πανεπιστήμιο, την Ακαδημία και το Κοινοβούλιο. Βρίσκεται δίπλα στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και μαζί αποτελούν, ως μνημειακό σύνολο του νεοκλασικισμού, ίσως το χαρακτηριστικότερο τοπόσημο της οδού Πατησίων, μιας από τις ιστορικότερες αστικές λεωφόρους της Αθήνας που περιστοιχίζεται στο μεγαλύτερο τμήμα της από κτίρια αξιόλογης αρχιτεκτονικής και διαθέτει εντυπωσιακή οπτική φυγή προς τον Ιερό Βράχο και την Ακρόπολη.

Ο διεθνής αρχιτεκτονικός διαγωνισμός έλαβε χώρα το 2022 και δικαίωμα συμμετοχής είχαν προσκεκλημένα διεθνή γραφεία τα οποία συγκρότησαν ομάδες από κοινού με Έλληνες αρχιτέκτονες. Το είδος του διαγωνισμού αυτού δέχθηκε κριτική από τον εγχώριο αρχιτεκτονικό κόσμο. Σε πρώτο επίπεδο, όχι άδικα. Ένας κλειστός διαγωνισμός στερεί τη δυνατότητα σε όποια αρχιτεκτονική ομάδα ενδιαφέρεται να καταθέσει της προτάσεις της, ενώ οι ανοιχτοί διαγωνισμοί μάς έχουν δώσει τα πιο αξιόλογα δημόσια κτίρια σε προηγούμενες δεκαετίες. Ωστόσο οι αντιδράσεις αυτές ίσως και να εμπεριέχουν μια άγνοια σε σχέση με την ποιότητα των ανοιχτών αρχιτεκτονικών διαγωνισμών των τελευταίων χρόνων στην Ελλάδα, όπου τα βραβεία, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, παρουσιάζουν σοβαρά προβλήματα στη σχέση της νέας αρχιτεκτονικής με την πολιτιστική κληρονομιά και σπάνια αναβαθμίζουν τη ζωή των πολιτών. Ανάμεσα σε αυτά τα παραδείγματα είναι ο διαγωνισμός για την ανάπλαση του Άξονα της Αριστοτέλους το 2021, και πολλοί άλλοι διαγωνισμοί που αφορούν αναπλάσεις αστικών πλατειών, προτάσεις πεζοδρομήσεων ή νέα κτίρια στον αστικό ιστό. Επιπλέον, κάτω από τις σημερινές εγχώριες οικονομικές συνθήκες, ένας ανοιχτός αρχιτεκτονικός διαγωνισμός είναι μόνο σε τυπικό επίπεδο ανοιχτός σε όλους, καθώς το ρίσκο της συμμετοχής είναι μεγάλο και η κρίση των προτάσεων από τις επιτροπές συχνότατα έωλη και αυθαίρετη.



Εικόνα 2: Άποψη του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου σήμερα (Πηγή: προσωπικό αρχείο)



Εικόνα 3: Το πρόβλημα της στάθμευσης των λεωφορείων (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Οι προτάσεις του διαγωνισμού για την επέκταση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου ξάφνιασαν, εύλογα, αρκετούς αρχιτέκτονες αλλά και ευαισθητοποιημένους πολίτες της Αθήνας. Ο προβληματισμός εντοπίζεται στο γεγονός ότι η επέκταση χτίζεται στην αυλή του Μουσείου, γεγονός που προκαλεί δύο προβλήματα: την απόκρυψη σημαντικού μέρους της όψης του μουσείου από την οδό Πατησίων και το γεγονός ότι η επέκταση καταλαμβάνει τον ελεύθερο χώρο της αυλής του μουσείου, τη στιγμή μάλιστα που ο περιβάλλον αστικός ιστός υστερεί σημαντικά σε πλατείες και δημόσιους χώρους. Ωστόσο αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει και ένα συνολικότερο πρόβλημα για το κέντρο της Αθήνας, ιδιαίτερα στην περιοχή μεταξύ των οδών Λιοσίων και Πατησίων. Η υπάρχουσα αυλή του ΕΑΜ λειτουργεί μεν ως ένας χώρος αναμονής και εκτόνωσης των επισκεπτών του μουσείου, παρουσιάζει ωστόσο κάποια προβλήματα. Η καφετέρια του μουσείου, λόγω του όγκου της εγκατάστασης που φαίνεται να έγινε χωρίς σχέδιο, ουσιαστικά “μπλοκάρει” την αντίληψη της αυλής του μουσείου αλλά και την όψη του σε σοβαρό βαθμό. Η ανάπτυξη των δέντρων είναι άστοχη και από την πλευρά που γειτνιάζει προς το Πολυτεχνείο, κρύβοντας και την άλλη πλευρά της όψης του νεοκλασικού κτιρίου και αφήνοντας ουσιαστικά ελεύθερο μόνο το κεντρικό τμήμα. Η στάθμευση των λεωφορείων δημιουργεί προβλήματα, κάτι που είναι αναγκαίο να λυθεί.

Επιπλέον, η υπάρχουσα διαμόρφωση της αυλής -παρότι αρχικά εντυπωσιακή στην αντίληψη- συνιστά ουσιαστικά έναν χώρο αμήχανο και αφιλόξενο για τον επισκέπτη. Δεν έχουμε να κάνουμε με μια ανθρωποκεντρική πλατεία δημοσίου κτιρίου και η διαμόρφωση με το κεντρικό παρτέρι κατακερματίζει επιπλέον τον χώρο. Για μεγάλα χρονικά διαστήματα μέσα στον χρόνο, όπως τους μήνες του καλοκαιριού που συρρέουν οι επισκέπτες, η αναμονή στον υπαίθριο χώρο δεν είναι φιλόξενη λόγω της υπερβολικής έκθεσης

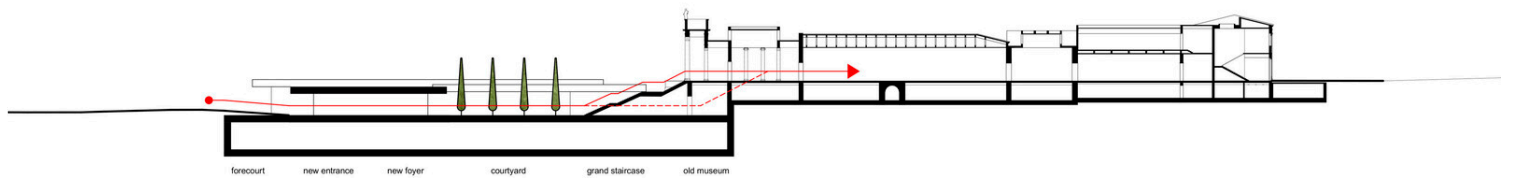
στην ηλιακή ακτινοβολία και τη ζέστη.



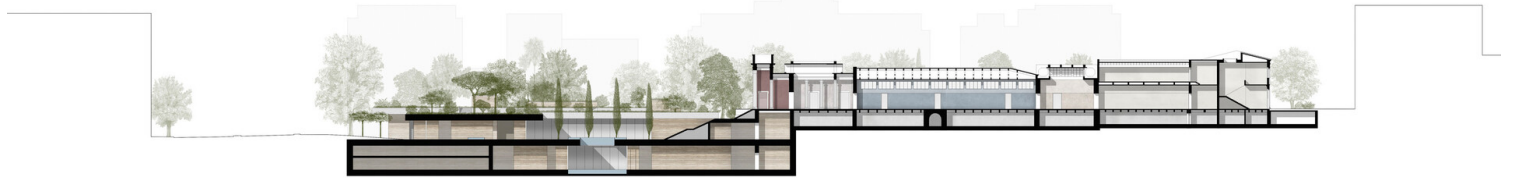
4. Η πρόταση των γραφείων OMA-SPARCH (Πηγή: www.oma.com/projects)



Εικόνα 5: Άποψη της πρότασης του γραφείου Herzog-De Meuron (Πηγή: www.herzogdemeuron.com/projects)



Εικόνα 6: Σχηματική τομή της βραβευθείσας πρότασης (Πηγή: <https://davidchipperfield.com/>)



Εικόνα 7: Τομή της βραβευθείσας πρότασης (Πηγή: <https://davidchipperfield.com/>)

Τόσο η βραβευθείσα πρόταση όσο και οι υπόλοιπες συμμετοχές παρουσιάζουν πολύ ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά. Ενδεικτικά, η πρόταση της ομάδας OMA- SPARCH, στην οποία η προσθήκη προσπαθεί να εντάξει το μουσείο στην πόλη με μια μεγάλης κλίμακας χειρνομία, όπου οι σύγχρονες σπειροειδείς ράμπες φαίνεται να εμπνέονται από την αρχιτεκτονική γραφή του Θεόφιλου Χάνσεν στο κτίριο της Ακαδημίας Αθηνών και του Κοινοβουλίου της Βιέννης (εικ 4). Η κίνηση του επισκέπτη στις ράμπες φαίνεται να γίνεται πιο αβίαστα απ' ό,τι μέσω των κλιμάκων της πρότασης του Chipperfield, με τον υπαίθριο χώρο όμως να εκφυλίζεται στη ραμποειδή διαδρομή και ένα μικρό κυκλικό αίθριο.

Δημιουργούνται επίσης ερωτήματα και ως προς την ανάδειξη των εκθεμάτων και ως προς την αντιληπτική λειτουργία της επέκτασης ως βάσης του υφιστάμενου νεοκλασικού κτιρίου. Η σπειροειδής μεγαδομή καταλήγει να είναι εκτός κλίμακας, δημιουργώντας διαφορετικές χωρικές σχέσεις από τα κλασικά πρότυπά της.

Η πρόταση του γραφείου Herzog de Meuron διαπνέεται από προθέσεις ήπιων επεμβάσεων και σεβασμού στο νεοκλασικό μνημείο. Διατηρεί την αυλή στην υφιστάμενη κατάσταση, η οποία όμως είναι προβληματική, ενώ η προτεινόμενη κατασκευή για την είσοδο του μουσείου, λόγω και των ανακλαστικών της επιφανειών, δημιουργεί ερωτηματικά ως προς την αρμονική της σχέση με το νεοκλασικό κτίριο. Η υπεροχή της πρότασης Chipperfield έγκειται στη σχέση της προτεινόμενης επέκτασης με την υφιστάμενη αρχιτεκτονική. Πρόκειται για την επιτυχημένη αξιοποίηση της κλίσης του εδάφους, όπου, μέσω του κεντρικού διαδρόμου εισόδου, το κτίριο δεν «χάνει» τη βάση του όπως στην περίπτωση του Κοινοβουλίου και του μνημείου του Αγνώστου Στρατιώτη (Γιακουμακάτος, Α., «Το Βήμα», 19.03.2023).



Εικόνα 8: Η πρόσβαση στον κήπο από την Οδό Πατησίων στη βραβευθείσα πρόταση (Πηγή: <https://davidchipperfield.com/>)



Εικόνα 9: Άποψη του προτεινόμενου κήπου (Πηγή: <https://davidchipperfield.com/>)

Η υπερύψωση του υφιστάμενου υπαίθριου χώρου στη βραβευθείσα μελέτη τον καθιστά δυσκολότερα προσβάσιμο από ό,τι στην υφιστάμενη κατάσταση, ωστόσο οι χωρικές συνθήκες της πρότασης είναι λίγο πιο σύνθετες. Η είσοδος στο μουσείο γίνεται από κεντρικό διάδρομο με αρχικά κατηφορική κλίση, όπως φαίνεται και στην τομή (εικ. 6, 7). Η αμεσότητα της εισόδου με τον δρόμο ενισχύει τη σχέση του μουσείου με τον ιστορικό δρόμο της Πατησίων και τον περιβάλλοντα αστικό ιστό της Αθήνας. Ο υπερυψωμένος κήπος ίσως δεν είναι τόσο εύκολα προσβάσιμος από την Πατησίων, προσφέρει όμως απομόνωση από τον δρόμο και επαρκή σκιά από τις προτεινόμενες -και συμβατές με τη νεοκλασική αρχιτεκτονική- κουκουναριές, με αποτέλεσμα η αναμονή στον χώρο να είναι περισσότερο ευχάριστη. Οι σκάλες που οδηγούν στον υπαίθριο χώρο είναι σημαντικό να είναι άνετες και να αποφευχθούν εργολαβικές προσεγγίσεις που συνηθίζονται σε παρόμοιες καταστάσεις. Τα σημαντικότερα ζητήματα που μέλλει να λυθούν είναι τόσο αυτό των σταθμευμένων τουριστικών λεωφορείων, όσο και της αναμονής των τουριστών σε ώρες αιχμής. Το κάθε ένα από αυτά, όπως και ο συνδυασμός τους, μπορεί να δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα στην εμπειρία της επίσκεψης του νέου μουσείου.



Εικόνα 10: Άποψη του εσωτερικού χώρου, Ιππέας του Αρτεμισίου (Πηγή: <https://davidchipperfield.com/>)



Εικόνα 11: Άποψη του εσωτερικού χώρου, Έφηβος του Μαραθώνα (Πηγή: <https://davidchipperfield.com/>)



Εικόνα 12: Άποψη του μουσείου από το κεντρικό αίθριο της προσθήκης (Πηγή: <https://davidchipperfield.com/>)

Οι εσωτερικοί χώροι της έκθεσης στην πρόταση Chipperfield είναι εντυπωσιακοί. Η επιλογή του “rammed earth” ως δομικού υλικού, εκτός από τη σημαντική βιοκλιματική του διάσταση, συμβάλλει ουσιαστικά με την απόχρωση και την υφή του στην ανάδειξη των εκθεμάτων και των αρχαιολογικών ευρημάτων που βρέθηκαν σε πολλές περιπτώσεις κάτω από το έδαφος. Ο υπαίθριος κεντρικός διάδρομος της εισόδου στο κτίριο δημιουργεί μια πολύ ενδιαφέρουσα άποψη του κτιρίου του Αρχαιολογικού Μουσείου, αναδεικνύοντας τις αξίες της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής (εικ. 12). Το επιχείρημα της απόκρυψης της όψης ίσως είναι σήμερα παρωχημένο και ο συνολικός σεβασμός ενός αρχιτεκτονικού έργου το ζητούμενο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η νέα προσθήκη χαρακτηρίζεται από σεβασμό και σπάνια ευαισθησία προς το υφιστάμενο μνημείο, ενώ φαίνεται να προωθεί μια πιο βιωματική εμπειρία της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής.

Σημαντικό πλεονέκτημα της δρομολογούμενης επέκτασης είναι ότι συνεχίζει να στεγάζεται στο κτίριο Καυταντζόγλου η Αρχιτεκτονική Σχολή του Ε.Μ.Π., συμβάλλοντας στη ζωντάνια και την αστικότητα της περιοχής. Ένα άλλο πλεονέκτημα, ίσως το σημαντικότερο υπέρ της επέκτασης στην αυλή του μουσείου, είναι ότι ένας τόσο σημαντικός πολιτιστικός χώρος παραμένει στο κέντρο της πόλης και δεν ακολουθείται η συνταγή της μετακίνησης πολιτιστικών χρήσεων εκτός του κέντρου. Στο επίπεδο της αρχιτεκτονικής παιδείας, ίσως η επιτυχημένη κατασκευή του κτιρίου αυτού -μία πρόκληση στην κατασκευαστική ιστορία της χώρας μας- ενισχύσει περισσότερο την ευαισθησία στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, διαδίδοντας την ηπιότερη γεωμετρία, την κατανόηση και τον σεβασμό της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η ύπαρξη του κτιρίου αυτού δίπλα στην αρχιτεκτονική σχολή και η βιωματική σχέση μαζί του δεν είναι αμελητέες ως προς τη διαμόρφωση της αρχιτεκτονικής παιδείας. Επιπλέον, το ΕΑΜ με τη νέα προσθήκη εναρμονίζεται χωρικά με το Πολυτεχνείο, ολοκληρώνοντας κατά κάποιον τρόπο το συγκεκριμένο ensemble της Πατησίων.

Η επιλογή ωστόσο της κατασκευής επεκτάσεων στους υπαίθριους χώρους δημοσίων κτιρίων, αν γενικευτεί, θα επιδράσει ιδιαίτερα βλαβερά στη δημόσια αρχιτεκτονική και τον δημόσιο χώρο, καθώς πέρα από πολύ

ελάχιστες και ιδιαίτερες περιπτώσεις δεν αποτελεί ενδεδειγμένη λύση και δεν συμβάλλει στην αναβάθμιση δημόσιων χώρων και κτιρίων. Προβληματικές λ.χ. περιπτώσεις είναι η δρομολογούμενη κατασκευή υπέργειου μουσειακού κτιρίου στον υπαίθριο χώρο της Κεντρικής Βιβλιοθήκης του Α.Π.Θ., ή άλλα δυστοπικά σενάρια όπως λ.χ. μιας πιθανής επέκτασης του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης στην αυλή του. Ο δημόσιος χώρος ενός δημόσιου κτιρίου είναι βασικό συστατικό της αρχιτεκτονικής του ποιότητας και σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις μπορούν να δικαιολογηθούν λύσεις επέκτασης στο τοπολογικό πνεύμα αυτής του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου.

Πρόβλημα επίσης για τη βιωσιμότητα του ΕΑΜ πιθανότατα να αποτελέσει η μη πρόβλεψη Σταθμού Μετρό ακριβώς στην τοποθεσία του μουσείου, δηλαδή στην Οδό Τοσίτσα. Η πλατεία των Εξαρχείων βρίσκεται σχετικά μακριά και η διαδρομή που τη συνδέει με το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αποπροσανατολίζει έναν επισκέπτη που δεν γνωρίζει καλά την περιοχή. Ίσως στο μέλλον γίνει αντιληπτή η ανάγκη κατασκευής σταθμού μετρό στο Αρχαιολογικό Μουσείο. Παρά τα ζητήματα που μέλλει να επιλυθούν, η σχέση της προσθήκης του Βρετανού αρχιτέκτονα με το υφιστάμενο μνημείο είναι αρμονική, ενώ τα εκθέματα φαίνεται να αναδεικνύονται ιδιαίτερα επιτυχώς, χωρίς τα προβλήματα του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης. Η παραμονή ενός σημαντικού πολιτιστικού χώρου στο κέντρο της πόλης είναι επίσης πολύ σημαντική και ενισχύει τη σχέση του με τη ζωή των πολιτών, αποτελώντας μια πιο εύστοχη επιλογή χωροθέτησης από αυτή του Κέντρου Πολιτισμού του Ιδρύματος «Σταύρος Νιάρχος». Η επέκταση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, αν υλοποιηθεί επιτυχώς μέχρι το τέλος, μπορεί να αποτελέσει «το πιο επιτυχημένο δείγμα γραφής συγκριτικά με κάθε άλλη πρόσφατη αρχιτεκτονική επέμβαση ξένου αρχιτέκτονα στη χώρα μας» (Γιακουμακάτος, 2023).